

Σχέσεις αντίθεσης κράτους - πολίτη

Της κ. Ανδρομάχης ΜΑΡΚΑΝΤΩΝΑΤΟΥ - ΣΚΑΛΤΣΑ

Επικ. Καθηγ. Παντείου Παν/μίου

Ένα από τα βασικά αίτια υπανάπτυξης της Χώρας μας είναι και οι σχέσεις αντίθεσης κράτους - πολίτη. Το πρόβλημα του κράτους μας, όσο και αν γίνεται πολύς λόγος γι' αυτό, δεν είναι οικονομικό. Η καθυστέρηση στην εξέλιξη, στην πρόοδο και στην άνοδο δεν οφείλεται στα άδεια ταμεία του Δημοσίου. Αν κινδυνεύουμε να είμαστε οι τελευταίοι από τους λαούς της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τα αίτια δεν είναι οικονομικά, όπως συχνά από πολλούς εμφανίζονται ότι είναι. Στις μέρες μας - λαθεμένα νομίζω - υπερτονίζεται ο οικονομικός παράγων.

«Ω πολίτες, πολίτες, πρέπει πρώτα να βρεθούν τα χρήματα. Η αρετή μετά το μέταλλο» μοιάζουν να λένε όλοι οι ηγέτες μαζί με τον Λατίνο Οράτιο. Υπάρχουν «εγγενείς» εξωοικονομικοί παράγοντες στην σημερινή ελληνική πραγματικότητα που ενεργούν αντίρροπα και οπισθόστροφα στην καλύτερευση όλων εκείνων των δεικτών που σηματοδοτούν το ανεπτυγμένο επίπεδο ενός κράτους και ενός λαού. Βασική θέση ανάμεσα στους «αρνητικούς αυτούς συντελεστές» έχει η σχέση κράτους - πολίτη, η οποία δεν είναι απλώς αντιθετική, αλλά συχνά εχθρική. Έτσι δεν υπερβάλει κανείς αν πει ότι ισχύει ο κανόνας: το κράτος ο εχθρός μου, ο πολίτης ο εχθρός μου.

Στη συμβίωση εξουσίας και πολίτη μάταια αναζητεί η πρώτη μια κάποια πίστη και όμοια μάταια, οι πολίτες ψάχνουν γι' αυτό που λέμε, εμπιστοσύνη. Και όμως ο παράγων εμπιστοσύνη στις σχέσεις κράτους - πολίτη είναι για τα σημερινά, ανεπτυγμένα οικονομικά, πολιτιστικά και κοινωνικά κράτη, ένας από τους πρωταρχικούς συντελεστές της ανόδου τους.

Αλλά η πάσχουσα σχέση κράτους - πολίτη έχει και την αντίρροπη κατεύθυνσή της. Ο πολίτης να θεωρεί ότι πρέπει να κάνει το παν, ώστε να μη πέσει θύμα του κράτους. Το μεγάλο φόβητρο είναι η κρατική εξουσία, η οποία από τη φύση της, από τη συνταγματική της οριοθέτηση έπρεπε να είναι για τον πολίτη, μόνο προστάτιδα. Έτσι, ένα μεγάλο μέρος των πολιτών προσπαθεί αν όχι να ξεγελάσει το κράτος, πάντως να μη μπλέξει με αυτό.

Η έλλειψη εμπιστοσύνης στις σχέσεις κράτους - πολίτη έχει πολλές αιτίες. Μία από αυτές είναι και το γεγονός, ότι το μοντέλο του «κράτους - δικαίου» ή το «κοινωνικό κράτος» που εφαρμόζοντας άλλοι λαοί προόδευσαν σημαντικά, έχει γίνει στην Ελλάδα ολόκληρα αναιμικό. Και σ' αυτό φταίει βέβαια πρώτη και καλύτερη η κρατική εξουσία.

Για να έχουν σοβαρότητα και να εμπνέουν την εφαρμογή τους οι νόμοι πρέπει να εμφανίζουν αυτό που λέμε διάρκεια. Ένα νομικό, ρυθμιστικό καθεστώς (φορολογικό, οικιστικό, οικονομικό, εκπαιδευτικό) αποδυναμώνεται, αυτοκαταργείται και όταν πριν καν εφαρμοσθεί μετατρέπεται, αναρρυθμίζεται, τροποποιείται.

Έτσι έχουμε ένα χάος στη διοικητική νομοθεσία. Σχεδόν κανείς δεν ξέρει τι ισχύει και τι δεν ισχύει. Και το χειρότερο απ' όλα, το κακό το συμπληρώνουν οι εγκύκλιοι που φυσικά ούτε δύναμη ούτε ισχύ νόμου έχουν, αλλά είναι απλοί οδηγοί εφαρμογής.

Και γεννιέται εδώ αμέσως το ερώτημα. Γιατί αυτή η τάση για νέους νόμους και νέες ρυθμίσεις; Γιατί κάθε Υπουργός νομίζει ότι χρειάζεται να λάβει και αυτός νέα μέτρα; Αν περιορισθεί στη σωστή εφαρμογή των παλαιών θα είναι λιγότερο σημαντικός;

Έτσι, στην Ελλάδα οι διοικητικές ρυθμίσεις βρίσκονται σε καθεστώς αέναης ροής και μεταβολής, γεγονός που προκαλεί πλήρη αποσταθεροποίηση.

Οι διαταραγμένες, λοιπόν, σχέσεις κράτους - πολίτη φτάνει περισσότερο από οτιδήποτε άλλο για την καθυστέρησή μας. Ακόμη και αν όλα τα ταμεία του κράτους ξαναγεμίσουν πάλι θα βρισκόμαστε σε υπανάπτυξη απέναντι στα άλλα Ευρωπαϊκά κράτη, αν δεν λείψουν οι αντιθετικές αυτές σχέσεις.

Ένα άλλο αίτιο που σχετίζεται με την προβληματική του θέματός μας, είναι η χαμηνή αξιοπιστία της κρατικής εξουσίας και ένα αντίστοιχο σύνδρομο αντίστασης του πολίτη απέναντί της. Και να μην προσπαθήσει να πει κανείς εύκολα, ότι το λάθος ευρίσκεται μόνο από την πλευρά μόνο του κράτους ή του πολίτη. Οι εμπόλεμοι πάντως ισχυρίζονται ότι ευρίσκονται σε νόμιμη άμυνα.

Το ζήτημα είναι ότι κάποιος πρέπει να κάνει την αρχή για να πάψει αυτός ο πόλεμος. Και η αρχή πρέπει να γίνει σίγουρα από το κράτος.

Από κανένα δεν αμφισβητείται, ότι η επιβολή της κρατικής εξουσίας γίνεται «εξόν δυοίν χρήσθαι προς τας νομοθεσίας, πειθοί και βία» κατά Πλάτωνα. Αποκτώντας τη συγκατάθεση των πολιτών η κρατική εξουσία, πετυχαίνει να δικαιώσει την εξουσία της και χρησιμοποιεί το νόμο προς πειθαναγκασμό, εφόσον είναι και όπλο πίεσης και μέσο πειθούς. Κοινωνιολογικά όμως ο νόμος πρέπει να αποκτά την ισχύ του από το βαθμό αποδοχής του από τους πολίτες. Και στην δημοκρατία η συναίνεση δεν αρκεί να «τεκμαίρεται πρέπει να αποδεικνύεται». Διότι στο πλαίσιο ενός δημοκρατικού πολιτεύματος, η σύμπραξη των πολιτών στο σχηματισμό και στην εκδήλωση της κρατικής θέλησης, καθώς και στον έλεγχο της, δεν εξαντλείται σε τυπικές μόνον διαδικασίες ανάδειξης των αρχόντων, ούτε περιορίζεται σε τεχνικής ιδίως υφής ζητήματα, αλλά είναι α-

Ιωάννης Μ. ΠΕΤΡΙΤΑΚΗΣ

**Το Εκκλησιαστικόν και Κανονικόν Δίκαιον
της Ανατολικής Ορθόδοξου Εκκλησίας ως παράγων
καθοριστικός της Κοινωνίας των δύο Μ. Εκκλησιών**

Αθήνα, Κομοτηνή, 1990

ναγκαίο να υπάρχει άμεση και ενεργητική συμμετοχή του πολίτη στη λήψη πολιτικών αποφάσεων, δηλ. αποφάσεων που αφορούν στην άσκηση της εξουσίας. Πρέπει το Σύνταγμα να παρέχει δυνατότητες ουσιαστικής συμμετοχής των πολιτών στα κέντρα λήψης βασικών αποφάσεων. Επιβάλλεται ο πολίτης να μην αποτελεί ένα απλό εξάρτημα ενός μηχανισμού σχηματισμού και άσκησης εξουσίας, αλλά να είναι ο αποκλειστικός παράγοντας προσδιορισμού των σκοπών του κράτους.

Διονύση Κ. ΜΑΓΚΛΙΒΕΡΑ

ΜΕΤΡΑ ΕΥΘΥΝΗΣ

Δοκίμια

Αθήναι, 1996

Σήμερα διανύουμε μία περίοδο μεγάλης κρίσης με έντονη αμφισβήτηση της κρατικής εξουσίας. Ποιος θα μπορούσε να διαφωνήσει: Ασφαλώς είναι καιρός να αναλογισθούμε, ότι είμαστε μάρτυρες μίας τάσης αμφισβήτησης της κατεστημένης εξουσίας. Ποιος δεν έχει διαπιστώσει ότι εκείνο που τελικά συμβαίνει είναι ότι η κρατική εξουσία επιζητεί να εξασφαλίσει τη συναίνεση των πολιτών, με διάφορους μηχανισμούς.

Και όμως τις διαταραγμένες σχέσεις κράτους - πολίτη είναι ανάγκη να έχουμε το θάρρος, όχι μόνο να μην τις αγνοούμε, και να τις παραβλέπουμε αλλά να τους δίνουμε τη σωστή τους ταυτότητα. Όπως έχουν τα πράγματα δε νομίζω, ότι ούτε η πολιτική απάθεια ούτε η εγκαρτέρηση από μέρους των πολιτών προσφέρουν διέξοδο από την κρίση.

Φοβούμαι, ότι η κρατική εξουσία - αν δεν αλλάξει τακτική θα χάσει όση γοητεία της έχει απομείνει, και δεν θα κερδίζει οπαδούς και θιασώτες στο λαό. Πρέπει το κράτος να κάνει την αρχή να αποκαταστήσει την χαμένη αξιοπιστία με το να οικειοποιηθεί την ενεργοποίηση διαδικασιών, με τρόπο που όλοι οι πολίτες να μπορούν να μετέχουν στη λειτουργία του πολιτεύματος ή να την επηρεάζουν αποφασιστικά. Εδώ βρίσκει την ισχύ του το Ρωμαϊκό ρητό: *Fides obligat fidem* (η εμπιστοσύνη φέρνει εμπιστοσύνη).

Πολλοί βέβαια μπορεί να αντιτάξουν, ότι σύμφωνα με το Σύνταγμα ο πολίτης συμμετέχει στην άσκηση της Κυβερνητικής εξουσίας με το αντιπροσωπευτικό σύστημα και την Κοινοβουλευτική Κυβέρνηση. Η συμμετοχή όμως αυτή δεν είναι άμεση. Και έτσι ενώ οι πολίτες ως προς την άσκηση της πολιτικής ελευθερίας τους θεωρούνται, ότι αποτελούν το ανώτατο όργανο του Κράτους, οι ίδιοι ως προς την άσκηση της λαϊκής κυριαρχίας αποτελούν υπηκόους. Οι πολίτες δεν μπορεί να είναι ελεύθεροι σε σχέση με δεδομένη πολιτειακή έννομη τάξη, εάν δεν αναγνωρίζεται από το δίκαιο, ορισμένο πεδίο ατομικής δράσης τους ως απαραβίαστο για την κρατική εξουσία. Διότι ελεύθερος δεν είναι εκείνος που μετέχει ως πολιτικό μόριο του κυρίαρχου πολιτειακού οργάνου, αλλά εκείνος που μπορεί να πράξει ή να παραλείπει σύμφωνα και ως προς τον προσωπικό του αυτοκαθορισμό.

Το σημερινό Σύνταγμα αποκλείει κάθε δυνατότητα άσκησης πρωτογενούς συντακτικής εξουσίας με συντακτική πρωτοβουλία και αποφασιστική εξουσία του λαού, όπως προβλέπει π.χ. το Ελβετικό Σύνταγμα. Ο πολίτης αποξενώθηκε από τη πρωτογενή συντακτική εξουσία που αποτελεί την ανώτατη μορφή της λαϊκής κυριαρχίας. Βέβαια, η εξουσία κατά την ουσία της, την *Sedes Materiae*, είναι θα λέγαμε μονοκύτταρη. Με

Ευγενία Γ. Αθανασοπούλου
(1916-1992 μ.Χ.)

Γεώργιος Κ. Αθανασόπουλος
(1916-1983 μ.Χ.)

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΣΟΦΑΔΩΝ

Αθήναι, Ιούνιος 1997

τον προσδιορισμό αυτό εννοούμε, ότι ανεξάρτητα από την ισχύ και το επίπεδό της, η άσκησή της παρουσιάζει πάντα μια και την ίδια ιδιοσυστασία και πανομοιότυπες ιδιομορφίες. Μία από αυτές είναι και η τάση της να αυτοεπιβεβαιώνει την υπόστασή της.

Η αυτοεπιβεβαίωση αυτή γίνεται για την εξουσία πολλές φορές «υπαρξιακή ανάγκη». Στο πλαίσιο όμως αυτής της διαδικασίας παρουσιάζεται ο κίνδυνος η εξουσία να γίνεται παραγωγός αθέλητης καταπίεσης και βέβαια οπισθοδρόμησης. Η εξουσία προσπαθεί συχνά να αναζωογονηθεί και να ενδυναμωθεί μέσα από την ίδια της την δύναμη. Και αυτό το σύνδρομο της αυτοεπιβεβαίωσης εμφανίζεται σε όλες τις εκδηλώσεις της κρατικής εξουσίας. Ωστόσο, όπως είχε ήδη επισημάνει ο Rousseau, «και ο πιο δυνατός δεν είναι ποτέ αρκετά δυνατός για να παραμείνει Κύριος, αν δεν μετατρέψει τη δύναμή του σε δίκαιο και την υπακοή σε καθήκον». Η κρατική εξουσία δεν πρέπει να παραβλέπει, ότι η ισχύς του κράτους αυξάνει μόνη της από την καθημερινή την ουσιαστική συναίνεση των πολιτών, όχι όμως τη συναίνεση που απλώς τεκμαίρεται από άμορφες ενδείξεις, αλλά τη συναίνεση, που αποδεικνύεται βάσει συγκεκριμένων διαδικασιών και θεσμικών εγγυήσεων, ως ελεύθερη γνήσια και αυθεντική εκδήλωση της θέλησης των πολιτών και ειδικότερα των πολιτικών τους επιλογών. Μόνο η ρητή συναίνεση παρέχει εχέγγυα γνησιότητας και είναι αξιόπιστη.

Αυτό όμως προϋποθέτει την ελεύθερη επιλογή ανάμεσα σε διάφορες δυνατότητες και ειδικότερα την ελευθερία διαφωνίας. Και η ελευθερία των διαφωνούντων αξίζει εξ ίσου με την ελευθερία των συμφωνούντων. Δεδομένου δε ότι οι πολίτες συμβάλλουν στον σχηματισμό και την εκδήλωση της κρατικής θέλησης, πρέπει προφανώς να είναι σε θέση να μορφώνουν και εκφράζουν ελεύθερα τη θέληση και τη γνώμη τους για να μπορεί να γίνεται λόγος περί ελεύθερης διαμόρφωσης της λαϊκής θέλησης, περί αυθεντικής αναγωγής της σε κρατική θέληση και περί λαϊκής κυριαρχίας, καθ' όσον η ουσία του δημοκρατικού πολιτεύματος έγκειται στην διά μέσου της λαϊκής κυριαρχίας πραγματοποιούμενη πολιτική ελευθερία. Εν τούτοις όμως εφ' όσον ο πολίτης σε κάθε κράτος δεν παύει να είναι και υπήκοος, αυτή δεν μπορεί να θεωρηθεί επαρκώς κατοχυρωμένη, εάν δεν συνοδεύεται από κάποιο ποσοστό ελευθερίας έναντι της κρατικής εξουσίας. Η σημερινή έννομη τάξη, βέβαια, παρέχει θεσμούς ώστε η συναίνεση να παρέχεται ή πάντως να φαίνεται ότι παρέχεται ή στην ανάγκη να «εκμαιεύεται» αλλά «δυσίλισμένη» ούτως ώστε να μη διακυβεύεται το κρατούν καθεστώς από τη λαϊκή θέληση και παράλληλα το κράτος να μπορεί να ισχυρίζεται ότι έχει τη συγκατάθεση των πολιτών του.

Η κρατική εξουσία όμως παραβλέπει ότι στην ταξική ή αταξική κοινωνία που ζού-

με, οι λειτουργικές δομές ευθύνης των ατόμων και του κράτους δρουν αμφίπλευρα, πολυδρομικά - ποτέ μονοδρομικά - και στηρίζονται στην αμοιβαιότητα. Το οποιοδήποτε «εγώ» στο κοινωνικό σύνολο υφίσταται «αναγκαστικούς μετασχηματισμούς». Για να διατηρήσει την «ατομικότητά του» που του εξασφαλίζει η σημερινή έννομη τάξη, πρέπει να γίνει πρώτιστα φορέας κοινωνικής ευθύνης. Και αυτός ο κανόνας περιλαμβάνει όλους και τους διαχειριστές της κρατικής εξουσίας. Σε μια εποχή σαν αυτή του 2000 μ.Χ. που διανύουμε, η ζωή έχει χάσει την απλότητά της και έγινε περίπλοκη. Και το δύσκολο και περίπλοκο αυξάνει πιο πολύ στις κοινωνικές ισορροπίες, εκεί δηλαδή που το άτομο καλείται να συμβιώσει υπεύθυνα και ισότιμα με τα άλλα άτομα. Έτσι, στο σύγχρονο κόσμο που ζούμε ο ένας έχει ανάγκη από την υπευθυνότητα του άλλου. Η υπευθυνότητα αυτή δεν είναι όμως αρετή, που πρέπει να έχουν μόνο οι άλλοι και όχι εμείς, ή που πρέπει να έχουν οι πολίτες και όχι το κράτος.

Το παράδειγμα όμως πρέπει να αρχίζει από την κρατική εξουσία. Αυτό όμως επιτυγχάνεται με τη θέσπιση τρόπων και διαδικασιών νομοθετικής πρωτοβουλίας, με τη λειτουργία συνταγματικών θεσμών πολιτικής δημοκρατίας, οι οποίοι θα διασφαλίζουν, με ισχύ δύναμης κανόνα δικαίου, την πραγματική εξυπηρέτηση των συμφερόντων των πολιτών. Τέτοια διαδικασία που συνεχώς κατακτά έδαφος στη πολιτειακή πράξη και μέσα από την οποία θα ανασχηματίζεται και θα εκφράζεται η λαϊκή θέληση είναι το Δημοψήφισμα. Είναι ο μόνος θεσμός που εξασφαλίζει την ενεργητική και αυθεντική συμμετοχή των πολιτών στη λήψη των πολιτικών αποφάσεων και είναι πρόσφορος στον αποτελεσματικό έλεγχο των εν ονόματί τους ασκούντων την εξουσία και αποτρεπτικός της ενδεχομένης αυθαιρεσίας των προσωπικών φορέων της κρατικής εξουσίας.

Εν όψει λοιπόν της αναθεωρήσεως του Συν/τος επιβάλλεται ένα σύστημα σχηματισμού και νόμιμης επιβολής της λαϊκής θέλησης. Διότι δεν νοείται δημοκρατία, όπου η λαϊκή θέληση σχηματίζεται «εκ τω άνω» με την επιβολή της θέλησης μιας πολιτικής ηγεσίας με μέσα εξαναγκασμού ή ψυχολογικού επηρεασμού των πολιτών ή όπου η έκφραση της λαϊκής θέλησης σχηματίζεται και εκφράζεται στατικά χωρίς τη δυνατότητα αναμόρφωσης και ανανέωσής της.

* * *

Είχε ολοκληρωθεί η εκτύπωση του ανά χειράς τεύχους, ότε ανηγγέληθη ο θάνατος της Σεβαστής Δέσποινας των Αθηνών Μελλομένης Μασούλα, Μητρός εκλεκτών Μελών της Πανεπιστημιακής και Επιστημονικής Κοινότητας της Χώρας.

Ο Επιστημονικός Υπεύθυνος και οι Συνεργάτες της ΕΠ.Α.Τ.Α. και Π.Α. εκφράζουν προς τους οικείους της Μεταστάσης την θλίψη τους και τα ειλικρινή τους συλλληπητήρια.

Πέραν τούτου, ο Επιστημονικός Υπεύθυνος του Περιοδικού ανακοινώνει, ότι εις μνήμην της Μεταστάσης Μελλ. Μασούλα προκηρύσσει μέσω του Περιοδικού διαγωνισμό μετά χρηματικού επάθλου μεταξύ Φοιτητών Πανεπιστημίου, για την συγγραφή ειδικής μονογραφίας επί θεμάτων Ανάπτυξης και Τοπικής Αυτοδιοίκησης.

Οι ενδιαφερόμενοι Φοιτητές πρέπει να επικοινωνήσουν μέχρι τέλους Οκτωβρίου ε.έ. με την Γραμματεία της έκδοσης, για να παραλάβουν την σχετική προκήρυξη, στην οποία αναφέρονται η Κριτική Επιτροπή, προθεσμίες κ.ά. όροι.